

Pavao, pravi prorok: *Synkrisis* u Djelima 27

Tamás Czövek

ORCID: 0009-0004-9610-6404

Pentecostal Theological Seminary, Budapest

czovekffy@gmail.com

UDK: 27-3:27-248.2

Kategorija: Pregledni rad

DOI: <https://doi.org/10.32862/k1.19.1.5>

Sažetak

Novozavjetni stručnjaci uočili su neke poveznice između Djela 27 i Jonine priče te, konkretnije, između Jone i Pavla. Iako postoje i neke druge, namjeravam navesti samo šest sličnosti i šest razlika između ta dva protagonista, govoreći najprije o Joni, a zatim o Pavlu. Ovaj kontrastni tip usporedbe poznat je kao synkrisis. Uspoređujući dvije priče i dva protagonista, ovaj će članak pokazati kako Djela 27 opisuju Pavla kao Božjega pouzdanog i poslušnog proroka koji stoji u suprotnosti s Jonom. Na kraju ću navesti sedam kriterija intertekstualnosti Richarda Haysa te na temelju njih procijeniti synkrisis.

Ključne riječi: *Pavao, Jona, židovski prorok, Djela apostolska, predstavljanje u Djelima apostolskim*

Uvod

Novozavjetni stručnjaci uočili su neke poveznice između Djela 27 i Jonine priče. Ne radi se o jezičnim poveznicama nego o motivima koji se nalaze u obje pripovijesti.¹ Witherington (1998, 756) tvrdi da Luka „mnogo tviše duguje grčkim tradicijama historiografije nego onima rimskim ili čak židovskim“. Zatim u fusnoti (1998, 756) dodaje: „Pavao se ovdje ne opisuje kao prorok koji nevoljko radi svoj posao, poput Jone. Naprotiv, on nastoji izbaviti svoje poganske suputnike tako

1 Npr., Bruce 1990, 508, međutim, bez elaboracije.

što im, među ostalim, daje dobre savjete i proroštvo.“ Roloff (1988, 360) i Pervo (2009, 652; naglašava aluziju na Djela 27,19 u Joni 1,5, 659) slično obrađuju tu temu. Keener (2015, 382) smatra da je tipologija Jone „vrlo malen podtekst u Luki-Djelima“. U svojem *Commentary of the New Testament Use of the Old Testament*, u raspravi u 27. poglavlju Marshall uopće ne spominje Jonu (2007, 599).²

Ovaj kratak pregled daje nam uvid u mišljenje novozavjetnih stručnjaka o tome aludiraju li Djela 27 na Jonu ili ne. Na slučaju Keenera (2015, 382-383) zgodno vidimo kako stvari stoje. On nije siguran aludiraju li Djela 27 na Jonu ili ne. S jedne strane, ako aludiraju, smatra da bi se „moglo raditi o većemu podtekstu“ (2015, 382). Potom navodi šest mogućih paralela, primjećujući da „nisu vrlo uvjerljive ako pokušavamo pokazati Jonu kao jedini književni ključ naracije budući da mnoge paralele odgovaraju morskim scenama općenito“ (2015, 383). Keener zaključuje: „Međutim, možda je usporedbu vrijedno učiniti, posebice u smislu kontrasta, sve dotle dok ne tvrdimo da je Lukin glavni cilj napraviti književnu imitaciju Jone“ (2015, 383). U svojem komentaru iz 2020., Keener uopće ne spominje Jonu.

Međutim, kada usporedimo ove dvije priče, naći ćemo više toga nego što nam otkrivaju komentari i pojedinačne studije. Tvrdnja je ovoga članka da Luka predstavlja Pavla kao Božjega pouzdanog i poslušnog proroka i suprotstavlja ga Joni koji je svjedok Božjeg milosrđa. U svojem komentaru *The Acts of the Apostles* Luke Timothy Johnson (1992, 458-459) razmatra apostole kao proroke i raspravlja o Pavlovu uvrštenju u tu skupinu. Na primjer, Pavao govori o ispunjenom proroštvu, što ga smješta među druge Božje glasnogovornike (Dj 27,10.21.24-25.34.44). Pavao ima viđenje Boga u kojemu mu Bog daje sigurnost. Pavao također služi tom Bogu (Dj 27,23-25) i ohrabruje druge dijeleći tu sigurnost s njima i svjedočeći o Božjoj snazi da spasi (Dj 27,24-37). Pavao odlučno želi ići u Rim kako bi bio svjedok evanđelja (Dj 27,24). U skorije vrijeme David Moessner analizirao je Pavlov opis u Djelima. Znakovito je da je naslov jednoga Moessnerova poglavlja „Pavao jedinstveno slijedi i dopunjava Isusov poziv kao ‘Prorok poput [ali veći od] Moj-sija’“ (2016, 262). Moessner je istaknuo kako Luka u opisu Pavlova poziva koristi razne motive Isusova preobraženja (2016, 263-264). Pokazao je nekoliko paralela između Pavlove i Isusove službe te njihovih sudbina kao proroka koje su odbacili (2016, 262-269).

U nastavku ću usporediti Jonu i Pavla kako ih vidimo u Djelima 27, a potom ću detaljnije obraditi neke osobitosti proroka prije nego što kratko sagledam širi kontekst Djela 27.

2 Ne spominju ga ni Marshall 1980; Johnson 1992; Barrett 2004; Pelikan 2005; Schnabel 2012; Dunn 2016; Cho i Park 2019.

1. Usporedba Pavla i Jone

1.1 Zašto Jona³?

U određenom smislu Pavla bi se moglo usporediti s drugim davnim junacima poput Odiseja, koji je također doživio brodolom. Luka povlači paralelu između Jone i Pavla zato što je za njega Pavao važan kao prorok. Koristi Jonu kao osobu za usporedbu zato što ga Stari zavjet opisuje kao najuspješnijeg (usp. Ackerman 1997, 238-239), a istovremeno najneposlušnijeg proroka.⁴ Ne znam ni za jedan komentar koji drugačije gleda na Jonu. Ilustrirat ću to nekolicinom gledišta.

Allen (1976, 194) govori o „Joninoj zlobi i pakosti“. Stuart (1987, 431) vidi Jonu kao „žestokog nacionalista, koji je za Izrael i protiv svega stranoga, barem kad se radi o Asircima. [...] također je sposoban biti mrzovoljan i tvrdoglav, čak i u odnosu na Boga“. Što se tiče poruke knjige: „Na jednoj razini poruka Jone jednostavna je: ‘Nemojte biti poput Jone’“ (Stuart 2012, 463). „Izraelski prorok Jona svuda oko sebe vidi pogane koji priznaju Boga, ali on, Jahvin prorok koji po svemu sudeći neposrednije i bliže poznaje Boga, teško se miri s Jahvinim zahtjevima i postupcima“, primjećuje Sweeney (2000, 326). Timmer tvrdi da, što se njegove proročke uloge tiče, „Jona najprije sasvim izbjegava tu ulogu (poglavlje 1–2), a zatim je samo površno odrađuje (poglavlje 3–4). Još je čudnije kako ga knjiga dosljedno prikazuje kao proroka koji navješćuje Jahvine riječi dok je pritom u sukobu s njim.“ Timmer dodaje: „Zbog svega toga čitatelja se potiče da vidi Joninu ulogu u knjizi koja nosi njegovo ime kao prikaz Izraela koji se ne želi pokajati“ (Timmer 2011, 62).

1.2. Sličnosti

Iako ih ima više, navest ću šest sličnosti i šest razlika između ova dva protagonista, najprije Jone, a potom Pavla. Ovakvo kontrastno uspoređivanje poznato je kao *synkrisis*, naziv koji označava „paralelizme ili kontraste između protagonista

3 Usporedba Pavla i Jone možda se čini očiglednom, no taj aspekt nije dovoljno prisutan u studijama. Neki su primijetili neke poveznice između Jone i Djela (vidi primjerice: Oxley 2004). Mogli bismo se zapitati je li autor imao na umu ovu usporedbu između apostola i proroka te je li namjerno koristio sličnosti i razlike između njih. Osobno bih odgovorio potvrdno. No moramo se sjetiti da naracije imaju svoje odvojene živote; usp. poznatu izreku Paula Ricoeura: „Književno djelo siroče je svojeg autora, usvojeno od čitalačke publike.“

4 Osim toga, Novi zavjet često uspoređuje svoje likove s njihovim starozavjetnim pretečama. To vidimo na primjerima Isusa i Mojsija, Isusa i Samuela, ili Ivana Krstitelja kao glas onoga koji više u pustinji.

u pripovijesti“ (Sciberras 2015, 55).⁵ Najočitiji primjeri sličnosti između Pavla i Jone su⁶:

1. Protagonist kreće na put s misijom.

U oba putovanja protagonistu je povjerena misija. Jona je dobio zapovijed: „‘Ustani’, reče mu, ‘idi u Ninivu, grad veliki, i propovijedaj u njemu, jer se zloća njihova popela do mene’“ (Jn 1,2) dok se Pavla ohrabruje da se ne boji jer „pred cara ti je stati“ (Dj 27,24).⁷

2. Odredište putovanja glavni je grad osvajača.

Kao što se vidi u gornjim citatima, obojica putuju u prijestolnicu carstva (Jona zaobilaznicom). Zapazite da su židovski glavni gradovi, Samarija i Jeruzalem, pod vlašću Ninive u 8. stoljeću pr. Kr. te Rima u 1. stoljeću pr. Kr.

3. Oluja prijeti životu protagonista i onih koji su s njim u lađi.

Oluja prijeti misiji, lađi i svima u njoj. Obje lađe rješavaju se tereta (Jn 1,5; Dj 27,18).

4. Putovanje po Sredozemnom moru.

Iako se više lokacija predlaže kao moguće mjesto Taršiša⁸, Jonino putovanje zacijelo je bilo po Sredozemnom moru. Nevolje koje su Pavao i njegovi suputnici doživjeli također su se dogodile na Sredozemnom moru.

5. Sudbinu protagonista određuju drugi, ali on inicira dobar ishod.

U obje priče mornari u lađi određuju sudbinu protagonista. Mornari na Joninoj lađi „bacaju ždrijež“, a potom pitaju Jonu: „Što da učinimo s tobom?“ prije nego što ga, na Jonin prijedlog, bace u more, nakon čega oluja prestaje bjesnjeti (Jn 1,7.11.15). Unatoč Pavlovu savjetu satniku, kormilar i vlasnik broda odlučuje nastaviti s plovidbom (Dj 27,10-11). Zatim: „Tada vojnici naumiše poubijati sužnje... ali im satnik, hoteći spasiti Pavla [vidjevši ispravnost Pavlova

5 Pripovijedanje koje kao kontrast ima prethodni događaj iz SZ Wall (1987, 84) naziva „komparativnim midrašem“.

6 Za više paralela, vidi: Yates 2016; Wittkowsky 2020, 95-96. Beresford (2016) predlaže da se već u Pavlovo vrijeme Jonina knjiga recitirala na dan Pomirenja, što se spominje u Djelima 27,9, što je bila očigledna referentna točka.

7 Biblijski citati su iz KS. Nenaznačeni stihovi odnose se na Djela apostolska. Vrijedi primijetiti da u Mazoretskom tekstu Jone 1,9 Jona odgovara: „Ja sam Hebrej“ (heb. *ibri anoki*), dok LXX na tom mjestu ima: „Ja sam Božji sluga.“ Originalni hebrejski ovoga teksta, *abdi jhwh anoki*, i njegova implikacija (sluga koji bježi od svoga božanstva), dramatičniji je i razumljiviji razlog za preneraženost mornara od onoga koji podrazumijeva Mazoretski tekst (vidi: Börstinghaus 2010, 197-198). U Djelima 27,23, Pavao se također predstavlja kao Božji sluga.

8 Moderna istraživanja predložila su kao moguće lokacije „Taršiša“ Tartessos u Hispaniji, Tarsus u Ciliciji ili Sardiniji (na temelju Nore Stone).

gledišta i ponašanja], omete naum“ (Dj 27,42-43). Oba protagonista svojim prijedlozima doprinose sretnom ishodu.

6. Protagonist gotovo pogiba, ali ipak biva spašen.

Mornari nevoljko pristaju baciti Jonu u more, ali njega poslije spašava velika riba koju šalje Bog. Zbog satnikove odluke Pavao gotovo pogiba, ali ga spašavaju čudesna Božja pomoć (Dj 27,24-44) i satnikova djela (Dj 27,42-43), tako da je proglašen nevinim.⁹ I Jona (Jn 1,14-16) i Pavao (Dj 27,34-36) Bogu pripisuju zasluge za izbjavljenje.

1.3. Razlike

Dakako, postoje i razlike između dva protagonista, Jone i Pavla, koje još više naglašavaju sličnosti:

1. Jona navlači na sebe oluju i nesreću. S druge strane, neslušanje Pavlovih upozorenja navlači oluju i nesreću.

Reagirajući na Joninu odluku da krene u suprotnom smjeru (Jn 1,3), Bog šalje oluju u kojoj se brod gotovo potapa (Jn 1,4). Budući da je putovanje u to doba godine bilo opasno, Pavao upozorava satnika na mogućnost velike štete, ali ovaj se na to ne obazire (Dj 27,9-11); lađa stoga upada u opasnu oluju (Dj 27,14-41). Pavao igra glavnu ulogu u Božjemu spasonosnom činu (usp. Keener 2015, 383).

2. Jona ne želi ići u glavni grad i zbog toga pokušava pobjeći. Mornari ga bacaju u more kako bi spasili lađu (Jn 1,15). S jedne strane, Pavao pokušava doći do glavnoga grada, odredišta svoje misije (Dj 27,24) i pritom ga vojnici skoro ubijaju (Dj 27,42-43).

Obojici je rečeno da putuju u prijestolnicu carstva (Jn 1,2 i Dj 27,24) – Pavao je poslušan (Dj 27,1-44), ali Jona nije (Jn 1,3).¹⁰

3. Jona je sebičan i misli samo na sebe. Jedina je iznimka takvom razmišljanju to što predlaže da ga bace s broda.¹¹ Za jednoga proroka, Jona je strašno

9 Yates (2016, 451) raspravlja o drevnom vjerovanju da bogovi na pomorskim putovanjima kažnjavaju zločince, a posebice ubojice (usp. Dj 28,4). Budući da je bio izbačen, Pavao je bio proglašen nevinim u Juliusovim očima. Yates (2016, 452-453), navodeći izvore iz antike, tumači da se ovaj motiv ističe spominjanjem naziva lađe. Naime *Dioskyroi* su bili zaštitnici nevinih mornara.

10 „Naravno, dio onoga što Luka želi naglasiti je upravo to da Pavao *nije* Jona; on ne bježi; on je vjerran svojem pozivu da propovijeda u najvećoj carskoj prijestolnici u koju se uputio“, primjećuje Wright (2008, 228; njegov naglasak).

11 Čak i ovo može biti primjer njegove sebičnosti – želi umrijeti, pobjeći (usp. Jn 4,8).

ravnodušan prema mornarima i svojem poslanju dok Pavao namjerava spasiti sve na brodu, uključujući sebične mornare, ne bi li ispunio svoje poslanje.

Ovaj aspekt najjasnije pokazuje razliku između ova dva proroka. U svojoj sebičnosti Jona osjeća ljutnju, ali nikada tjeskobu, tako da je Jonin opis karikatura proroka. S druge strane, vidimo da je Pavlu stalo do svih ljudi na brodu. Jonu pozivaju da zazove svojega Boga da ih izbavi (Jn 1,6), ali ne čitamo da je to učinio. Čitamo da se Pavao molio (27,23-24) iako ne znamo točan sadržaj te molitve (Keener 2015, 383). Marshall (1980, 410) tvrdi da se Pavao molio za one koji su bili na brodu te da su Djela 27,24, „Bog ti daruje sve koji plove s tobom“, odgovor na tu molitvu.¹² Iako tekst ne može podržati Marshallovo tumačenje, ono dobro opisuje apostola, koji daje sve od sebe kako bi spasio živote ljudi na lađi. Od početka priče Pavla se predstavlja kao brižnu osobu.¹³

4. Jona čeka uništenje Ninive izvan zidina grada, a Pavao je za vrijeme oluje na lađi i želi vidjeti izbjavljenje svih koji su na njoj.

Jonina sebičnost i nesklonost Ninivljanima pokazani su činom izlaska iz grada (Jn 4,5), odakle može gledati uništenje Ninive sa sigurne udaljenosti. Pavao je sušta suprotnost – on cijelo vrijeme ostaje na lađi, dijeleći sudbinu svih putnika u opasnosti; ne nastoji spasiti samo svoj život (što bi svatko instinktivno učinio), nego svih koji su na lađi.¹⁴ Dok Jona pokazuje svoju ljutnju i nemilosrdno neprijateljstvo prema Ninivi, Pavao pokazuje suosjećajnu brigu i Božje milosrđe.

5. Jona donosi poruku o propasti – Pavao naviješta Božju spasonosnu ljubav (*soteria*).

Ne čitamo što je točno Jona trebao naviještati, ali njegova je propovijed kratka i oštra: „Još četrdeset dana i Niniva će biti razorena.“ Nasuprot tome, kad „bila je već propala svaka nada da ćemo se spasiti“ (Dj 27,20), Pavao objavljuje anđelovo ohrabrenje (Dj 27,24): „Bog ti daruje sve koji plove s tobom.“ Ovu ću misao dalje razraditi.

12 Ovdje je primamljivo Jonu gledati kao *homo apathetikosa*, a Pavla kao *homo sympathetikosa*, kako ih vidi Heschel (1962, 395). Međutim, on koristi te izraze u odnosu na prorokovu svijest o Božjemu patosu, što je dosta vertikalni aspekt.

13 Do te mjere da se u Djelima 27,21 Pavao mornarima sigurno činio u najmanju ruku nespo-soban, a možda čak i hvalisav. Usp. Schnabela (2012, 2311), koji tvrdi da Pavlove riječi „ne bi trebalo shvatiti kao govor pametnjakovića koji ustraje na tome da je u pravu, nego kao uspostavu njegova kredibiliteta (*ethosa*), što je bila standardna značajka govora“.

14 Potencijalnu važnost ovog aspekta ne umanjuje činjenica da Pavao nije slobodan, odnosno da ne može po svojoj volji napustiti lađu. Solidarnost ne ovisi o okolnostima nego o odluci da se podnese sudbina svijui koji su na lađi čak i kad je to opasno.

6. Bog ljubi sve: upravo to ljuti Jonu dok Pavla potiče da spasi ostale.

Jona i Djela apostolska knjige su o naviještanju Božje spasonosne ljubavi narodima, a posebice carstvima koja se u njima spominju. Jonina srdita reakcija na tu poruku stoji u oštroj opreci s Pavlovom reakcijom na nju. Pavao utjelovljuje Božju spasonosnu ljubav prema narodima svojim riječima, djelima i ponašanjem.

2. Prorokova poruka

U svojoj pripovijesti Jona se gotovo nimalo ne trudi postići svoje poslanje, ali se itekako trudi da ga ne ispuni: bježi od Boga i neposlušan mu je – pronalazi lađu koja plovi u suprotnom smjeru (Jn 1,3); za vrijeme oluje leži i čak uspijeva zaspati u lađi koja se silno ljulja na velikim valovima (Jn 1,5).¹⁵

Jona je opisan kao različit od pogana. U oluji kojoj je on sam bio uzrok, Jona se nalazi u potpalublju, gdje čvrsto spava dok mornari pokušavaju spasiti lađu (1,5). Po dolasku u Ninivu Jona propovijeda o propasti grada (3,4): „Još četrdeset dana i Niniva će biti razorena!“ Ispunivši svoju misiju, izlazi iz grada, ali ostaje u blizini kako bi čekao dolazak osude (4,5) – ne želi imati ništa zajedničko s Ninivljanima i ne želi dijeliti njihovu sudbinu.

Bilo bi sasvim drugačije da je Jona navijestio: „Pokajte se, jer još četrdeset dana i Niniva će biti razorena!“ Jona 3,4 sažetak je prorokove poruke i daje nam uvid u njezin glavni smisao. Međutim, vidjeti to kao „vjerno prenesenu“ (Timmer 2011, 97) poruku možemo samo ako zanemarimo Joninu karakterizaciju – drugim riječima, iako je Jona poslušao Boga i otišao u Ninivu, u njegovu srcu nije došlo do promjene stava. Timmer (2011, 97) kvalificira ovu primjedbku kad kaže „da Jona nije baš bio raspoložen reći nešto više o temi pokajanja, nego je više od svega htio naglasiti Božju svetost, pravednost i snagu protiv grada koji ga je uvrijedio“. Kao što vidimo u tekstu, prorok nije propovijedao o pokajanju niti je spominjao Božje atribute, nego je samo navijestio propast Ninive. „Jona gotovo da uopće ne propovijeda“, pametno primjećuje McConville (2002, 192).

Jonina ustrajna nevoljkost da posluša Boga i zove na pokajanje može se vidjeti u redosljedu radnji u tekstu. Bog kaže Joni (3,2): „Ustani!... ‘idi u Ninivu, grad veliki, propovijedaj u njemu što ću ti reći.’“ Ovoga puta Jona poslušno radi što mu

15 Ovo je, osim Jone, uspio napraviti samo Isus (barem na temelju zapisanih povijesnih dokumenata) (Lk 8,23). Već smo spomenuli utišavanje oluje (Lk 8,22-25), ali postoje i mnoge druge verbalne paralele između tog događaja i Jone 1: ἐμβαίνω ‘ukrcati se’ (Jn 1,3 – Lk 8,22), πλοῖον ‘lađa’ (Jn 1,3 – Lk 8,22), καταβαίνω ‘sići’ (Jn 1,3.5 – Lk 8,23), κινδυνεύω ‘nevrijeme, pogibao’ (Jn 1,4 – Lk 8,23), κλύδων ‘uzburkano more’ (Jn 1,4 – Lk 8,24), φοβέω ‘uplašiti se’ (Jn 1,5.10.16 – Lk 8,25), προσέρχομαι ‘pristupiti’ (Jn 1,6 – Lk 8,24), ἀπόλλυμι ‘poginuti’ (Jn 1,6 – Lk 8,24) te, zanimljivo, ἀνάστα ‘ustati’ (Jn 1,6), riječ koja je možda odražena u riječi ἐπιστάτα ‘učitelj’, što je Lukin izraz u Novom zavjetu (8,24).

je rečeno (3,3): „Jona ustade i ode u Ninivu, kako mu Jahve zapovjedi.“ Jona zatim u 3,4 sažima svoju poruku: „Još četrdeset dana i Niniva će biti razorena!“ Pripovijest sugerira da Jona slijedi Božju riječ, za razliku od 1,3, samo time što je ušao u grad. Ono što naviješta ne čini se da je „kako mu Jahve zapovjedi“ – to je skraćena poruka o propasti (slično Walton 1992, 54). No Jona želi vidjeti baš to – propast. Puno više zapanjuje činjenica da su se Ninivljani pokajali (3,5-9).

Vidjevši pokajanje Ninive i Božje popuštanje srdžbe prema njima, Jona se razljuti (4,1). Bog se ne slaže s njim (4,4): „Srđiš li se ti s pravom?“ Kao što sam već spomenuo, Jona nikad ne pokazuje tjeskobu, nego samo ljutnju. „Ako želimo ispravno razumjeti proročku kritiku, moramo vidjeti da je za njezin idiom karakteristična tjeskoba, a ne ljutnja. Smisao tog idioma je dopustiti zajednici da sudjeluje u toj tjeskobi, koju inače radije nijeće“, tvrdi Brueggemann (2018, 81; oslanjajući se na Heschela 1962, *passim*). Ovdje se Brueggemann više bavi slušateljima i zajednicom nego navjestiteljem i prorokom dok je moj fokus na Joni, srditom proroku koji ne osjeća tjeskobu. Jona ispunjava svoju misiju protiv vlastite volje i Božjom izvanrednom milošću.

Pavlov stav i poruka razlikuju se od Joninih. Apostol je okružen poganima. Putuje na prepunoj sredozemnoj lađi. U oluji preuzima inicijativu i radi na dobrobit sviju. Zapravo, u svojem nastojanju da se svi spase, preuzima vlast nad lađom (27,10.21-25.31.33-34).¹⁶ Iako ne vidimo Pavlovu tjeskobu, nego odlučnost i kontrolu nad situacijom, njegova solidarnost s njegovim suputnicima potvrđuje njegovu poruku i osobu.

Njegova poruka započinje s donekle nepotrebnim podsjetnikom na to tko je bio u pravu (Dj 27,21). Zatim ih ohrabruje i kaže: „Razvedrite se jer ni živa duša između vas neće stradati, nego samo lađa“ (Dj 27,22).¹⁷ Najvažnija informacija koju svi oko njega vjerojatno žarko žele čuti jest da nitko neće poginuti. Međutim, ovo treba poduprijeti dokazom – kako Pavao to zna? Stoga im govori svoje kvalifikacije: glasnik/anđeo božanstva kojemu Pavao pripada i kojemu služi („čiji sam i komu služim“ Dj 27,23), utješio ga je i rekao: „Ne boj se, Pavle! Pred cara ti je stati i evo Bog ti daruje sve koji plove s tobom“ (Dj 27,24). Ovo je bilo ključno za njegove slušatelje jer sugerira da će ih Pavlovo božanstvo čuvati dok ne stignu na svoje odredište. Ovo znači da nije kriv za optužbe protiv njega i da ne predstavlja prijetnju ljudima oko sebe.¹⁸ Doista, Pavlov Bog čuvar ne misli samo na Pavla nego i na sve koji se nalaze na toj lađi. „Jasno, ovdje je fokus na Pavlovoj sigurno-

16 „U ovom je trenutku, barem se tako čini, Pavao više-manje preuzeo kontrolu“ (Wright 2008, 229).

17 Pavao prilično specifično proriče da će svaka osoba na brodu biti spašena, ali da će lađa stradati. Ne mislim da je ovo zadnje ili ono u 27,26, da će se nasukati „na neki otok“, loša vijest (također: Johnson 1992, 449). Ove kvalifikacije služe kako bi specificirale Pavlovo ohrabrenje i potvrdile ga.

18 Usp. Schnabela (2012, 2288) koji tvrdi da potvrđivanje Pavlove nevinosti nije posebno naglašeno.

sti, ali i drugi koji putuju s njim time će se okoristiti“ (Witherington 1998, 769). Pavao završava svoju poruku osobnom porukom ohrabrenja i konkretnim detaljima o tome što ih čeka (Dj 27,25-26): „Zato razvedrite se, ljudi! Vjerujem Bogu: bit će kako mi je rečeno. Ali treba da se nasučemo na neki otok.“ Smisao Pavlove poruke bilo je izbjavljenje sviju koji su se nalazili na brodu. Usprkos opasnosti u kojoj se svi nalaze, „Pavao tijekom putovanja nikad ne govori o smrti, nego samo o spasenju“ (Sciberras 2015, 55; vidi Dj 27,24.26.34).¹⁹

Primijetite također da su se Pavlove riječi obistinile jer je Bog Pavlu dao „sve koji plove“ s njim (Dj 27,24; usp. 27,34). Pavao je stoga opisan kao prorok koji se pokorio poruci svojega poslanja. Za razliku od toga, Jonine riječi: „Još četrdeset dana i Niniva će biti razorena!“ (Jn 3,4) nisu se obistinile zbog čega se pokazao nepouzdanim prorokom.²⁰ Njemu se njegova misija ne sviđa i zbog toga je neposlušan i nepouzdan. Ne ispunjava svoju proročku ulogu posredništva između Boga i ljudi (vidi: Petersen 2000) dok Pavao obavlja odličan posao u tome polju.²¹

3. Širi kontekst

Ovdje ću ograničiti svoju raspravu širega konteksta Djela 27 na samo pregršt općenitih zapažanja. U njegovu pozivu, o Pavlu se kaže da je „oruđe izabrano da ponese ime moje pred narode i kraljeve i sinove Izraelove. Ja ću mu uistinu pokazati koliko mu je za ime moje trpjeti“ (9,15-16). U poglavlju 27 on je na putu da donese Božje ime poganskomu caru. Samo putovanje pokazatelj je „koliko mu je... trpjeti“ za Krista. „To je muka koja pruža spasenje svima koji se nalaze na lađi, slično kao što je Isusova muka pružila spasenje cijelom čovječanstvu iako se radi o drugačijem spasenju“ (Sciberras 2015, 55). Na ovaj način uvodi se još jedna *synkrisis*. Lukino evanđelje doseže svoj vrhunac u pripovijesti o Isusovoj mucu kad Isus umire – kako bi spasio čovječanstvo. Pavao se javlja u ulozi spasitelja u Dje-

19 Priča naglašava beznadnu situaciju, uzaludne pokušaje mornara da spase lađu kao i božansko izbjavljenje, posebno u stihovima 20.31.43-44 (vidi: Wright 2008, 233). Naravno, *soteria* i njoj slične riječi odnose se na bilo koju vrstu pomoći ili spašavanja. Suk Fong Jim (2022, 237) tvrdi da su Grci očekivali da njihovi bogovi pribave ovosvjetsku *soteriu* kakva je blagostanje, izbjavljenje, trenutna pomoć i zaštita. Za razliku od toga, kršćanska je ideja bila eshatološka, od drugoga svijeta. Ovdje ne mogu iznijeti detaljnu kritiku njezine knjige. *Soteria* u poglavlju 27 definitivno je grčke vrste, ali kršćanska ideja, iako je eshatološka, ipak je sveobuhvatna, odnosno ne obuhvaća samo život poslije smrti (vidi djela, npr., N.T. Wrighta). Stoga se pitam, ako je prvo kršćanstvo shvaćalo *soteriu* u ovom vrlo različitom smislu, kako se uopće kršćanska poruka mogla svidjeti Grcima. U ovom kontekstu, Praeder (1984, 700) točno zapaža da „su da gubitak života i spašavanje života od ključne važnosti u kršćanskom postojanju i kršćanskoj zajednici“.

20 „Uzmite me i bacite u more, pa će vam se more smiriti, jer znam da se zbog mene diglo na vas ovo veliko nevrijeme“ kaže Jona (Jn 1,12), što je možda jedino njegovo istinito proročanstvo (usp. McConville 2002, 190).

21 Nakon navođenja i kritiziranja različitih definicija proroka i proroštva, Petersen (2000, 41) predlaže da je najvažnija karakteristika proroka to što su posrednici između Boga i ljudskih bića.

lima 27,23-24 (vidi Sciberras 2015, 55; Pervo 2009, 664). Anđeo koji se javlja Isusu u Getsemanskom vrtu snaži ga (Lk 22,43-44).²² Slično tome, u Djelima 27,23-24, anđeo ohrabruje Pavla.²³

Johnson (1992, 12-14) raspravlja o proročkoj strukturi Luke-Djela. U Lukinu evanđelju Isus je opisan kao prorok poput Mojsija (usp. Pnz 18,15-18). „Evanđelje je vrijeme prvoga slanja proroka. Djela apostolska nastavljaju priču o prorokovom drugom i silnijem slanju ljudima, s ponudom druge šanse da prihvate ‘Božje pohođenje’ te stoga spasenje“ (1992, 13). Stoga, na samom kraju knjige, Pavla vidimo kao apostola i proroka koji je „propovijedao kraljevstvo Božje i naučavao o Gospodinu Isusu Kristu sa svom slobodom, nesmetano“ (28,31).²⁴ Poput Johnsona, Moessner (2016, 28-33) tvrdi da Djela apostolska slijede Lukino evanđelje te da se svako sastoji od pet scena. U Djelima je Pavlova sudbina paralelna sudbini njegova Spasitelja u Evanđelju.

4. Primjena Haysovih kriterija

U svojoj važnoj monografiji Richard Hays (1989, 29-32) predlaže da egzegaza nije „precizna znanost“ nego „skromna vještina imaginacije“ (1989, 29). Što se tiče novozavjetnih referenci na Stari zavjet, možemo ih identificirati s različitim razinama sigurnosti. Za testiranje tvrdnji o intertekstualnosti, ili „odjecima“, Hays predlaže sedam kriterija ili „testova“ ili „općenitih pravila“. Iako je u svojoj knjizi Hays primijenio svoje kriterije samo na Pavlova pisma, s vremenom su primijenjeni na druge novozavjetne knjige. Dopustite da sada navedem Haysove kriterije i kratko ocijenim gore predloženu *synkrisis*.

1. *Dostupnost*. „Je li predloženi izvor odjeka bio dostupan autoru i/ili originalnim čitateljima?“ Na ovo pitanje možemo potvrdno odgovoriti budući da su se kanonske knjige proroka već dugo koristile kao Sveto pismo u vrijeme kada je Luka napisao svoje djelo.
2. *Obujam*. Obujam intertekstualnosti „prvenstveno određuje stupanj eksplicitnog ponavljanja riječi i sintaktičkih obrazaca, ali i neki drugi čimbenici mogu pritom biti važni“. Proučavajući Pavla i Jonu, zaključio sam da u Djelima 27 obujam intertekstualnosti nije u najvećoj mjeri određen „eksplicitnim ponavljanjem riječi ili sintaktičkih obrazaca“,

22 Johnson (1992, 449) i Pervo (2009, 649) spominju Luku 22,43 iako su ta dva stiha vjerojatno kasniji pisarski umeci. Vidi također Moessnera (2016, 203): „Pavao poduzima posljednje putovanje u Jeruzalem prema kraju svoga proročkoga poziva. To putovanje podsjeća na Isusovo zadnje putovanje da primi ‘proročku nagradu’ i imitira ga.“

23 Moessner raspravlja o 19,21–28,31, najdužem putopisnom dijelu „u kojem su odavno primijećene mnoge izvanredne paralele s Isusovom mukom“ (2016, 264; za daljnju bibliografiju, vidi: n. 71).

24 Ho (2022, 108) tvrdi da do kraja ovoga putovanja satnik počinje vjerovati u Pavlova Boga.

nego paralelama ili kontrastnim motivima koji se koriste kako bi stvorili *synkrisis* između Pavla i Jone.

3. *Javljanje*. Koliko često autor „navodi ili aludira na isti biblijski odlomak“? U Lukinu evanđelju Isus spominje znak Jone (11,29-32). Prema tome, reference u Djelima 27 na Jonu nimalo ne iznenađuju (vidi više pod #4).
4. *Tematska smislenost*. „Koliko se dobro navodni odjek uklapa u tijek argumentacije koju autor razvija?“ Djela nam govore kako apostoli, a posebno Pavao, ispunjavaju Isusovu prvotnu zapovijed da budu njegovi svjedoci od Jeruzalema do kraja svijeta (Dj 1,8). Luki je veoma važno opisati Pavla kao vjernog svjedoka Božjega životodavnog evanđelja i plana otkupljenja. *Synkrisis* zgodno služi kao potvrda ove činjenice.
5. *Povijesna prihvatljivost*. Je li moguće da je autor „namjerno koristio navodni efekt značenja? Jesu li to čitatelji mogli razumjeti?“ Kao što sam već ustvrdio, Luka je namjeravao predstaviti apostola Pavla u kontrastu s prorokom Jonom, opisujući Pavlovu misiju kao vjernu i blagoslovljenu. Lukini čitatelji, vjerojatno upoznati s Joninom pričom, bez problema su vidjeli usporedbu između apostola i proroka.
6. *Povijest tumačenja*. „Jesu li drugi čitatelji, uzmemo li u obzir i one kritičke i predkritičke, čuli iste odjeke?“ Ne znam ni za koja predkritička tumačenja koja su naglašavala ovu *synkrisis*.²⁵ Međutim, spomenuo sam moderne tumače koji su vidjeli intertekstualnost između Jone i Djela.
7. *Osjećaj zadovoljstva*. „Sa ili bez jasne potvrde ostalih ovdje navedenih kriterija, ima li predloženo čitanje smisla? Daje li nov uvid u kontekst? Proizvodi li u čitatelju zadovoljavajući prikaz efekta intertekstualnog odnosa?“ Po mojem mišljenju, čitanje koje predlažem ima smisla i daje nov uvid u Djela 27 kao cjelinu, misiju apostola Pavla i neke motive u knjizi. Međutim, osjećaj zadovoljstva nešto je što ostavljam na procjenu čitateljima mojeg tumačenja.

Zaključak

Nastojao sam istaknuti i sličnosti i razlike između proroka u priči o Joni i u Djelima 27 prije nego što sam raspravljao o njihovim porukama i širem kontekstu. Kao što su mnogi komentatori primijetili, duljina Pavlove priče čini se nerazmjernom ostatku knjige Djela.²⁶ Za razliku od Jone, Lukin opis Pavla kao pravoga proroka može to donekle objasniti.

25 Zapazite da je predkritičko tumačenje koristilo vrlo drugačije metode i sredstva od onih u modernom dobu.

26 Npr.: Marshall 1980, 401.

U epizodi brodoloma Pavao djeluje kao Božji vjerni i poslušni prorok, koji ne naviješta osudu nego, kao Kristov poslanik narodima, Božji čin spasenja, odnosno otkupljenje: „Ni živa duša između vas neće stradati, nego samo lađa“ (Dj 27,22) zato što „Bog ti daruje sve koji plove s tobom“ (Dj 27,24). Poput svojega Gospodara, Pavao ne optužuje nego prihvaća trpljenje te tako svjedoči o Bogu i na kraju spašava svoje suputnike. Sve ovo stoji u oštrom kontrastu s načinom na koji se prorok Jona ponaša i govori. On, u najmanju ruku, nevoljko ide prema određitu svoje misije, a zbog njegove mržnje prema Asiriji možemo s pravom sumnjati u to da je Ninivljanima prenio Božju poruku u cjelini. Jona stoji na mjestu Izraela, a njegov neuspjeh Izraelov je neuspjeh – Pavao predstavlja poslušnost mesijanskog pokreta i Božje izbavljenje i blagoslov.

Luki je iznimno važno naglasiti propovijedanje evanđelja i uključivanje pogana. Kako bi to dodatno istaknuo, koristi Jonu kao zakulisnog lika naspram kojega opisuje Pavla kao pouzdanog proroka. „Pavao je proročka figura čija djela pokazuju Božju milost i u čijim riječima vidimo kako Bog umiruje ljude i uvjerava ih u to da će preživjeti“ (Schnabel 2012, 2289). „Na svom putu uspijeva spasiti mnoge druge živote svojom poslušnošću i molitvom pravom Bogu“ (Keener 2015, 378).

Popis literature

- Ackerman, J. 1997. „Jonah“. U: *The Literary Guide to the Bible*, ur. R. Alter i F. Kermode, 234-243. London: Fontana.
- Allen, L. C. 1976. *The Books of Joel, Obadiah, Jonah, and Micah*. NICOT. Grand Rapids: Eerdmans.
- Barrett, C. K. 2004. *A Critical and Exegetical Commentary on the Acts of the Apostles*. ICC. Edinburgh: T&T Clark.
- Beresford, J. M. 2016. „The Significance of the Fast in Acts 27:9“. *NT* 58:155-166.
- Börstinghaus, J. 2010. *Sturmfahrt und Schiffbruch. Zur lukanischen Verwendung eines literarischen Topos in Apostelgeschichte 27,1-28,6*. Tübingen: Mohr Siebeck.
- Bruce, F. F. 1990. *The Acts of the Apostles. Greek Text with Introduction and Commentary*. Grand Rapids: Eerdmans; Leicester: Apollos.
- Brueggemann, W. 2018. *The Prophetic Imagination*. 40th Anniversary Edition. Minneapolis: Fortress.
- Cho, Y., i H. D. Park. 2019. *Acts, Part Two: Chapters 13–28*. New Covenant Commentary Series. Eugene: Cascade.
- Dunn, J. D. G. 2016. *The Acts of the Apostles*. Grand Rapids: Eerdmans.
- Hays, R. B. 1989. *Echoes of Scripture in the Letters of Paul*. New Haven–London: Yale University Press.

- Heschel, A. J. 1962. *The Prophets*. New York: Harper & Row.
- Ho, S. P. 2022. „Changes in the Centurion on Paul’s Last Journey to Rome in Acts 27“. *BTB* 52: 99-110.
- Johnson, L. T. 1992. *The Acts of the Apostles*. Collegeville: The Liturgical Press.
- Keener, C. S. 2015. *Acts. An Exegetical Commentary, Vol. 4, 24:1–28:31* (elektroničko izdanje). Grand Rapids: Baker Academic.
- Keener, C. S. 2020. *Acts*. New Cambridge Bible Commentary. Cambridge: CUP.
- Marshall, I. H. 1980. *Acts*. Tyndale New Testament Commentaries. Leicester. IVP; Grand Rapids: Eerdmans.
- Marshall, I. H. 2007. „Acts“. U: *Commentary of the New Testament Use of the Old Testament*, ur. G. K. Beale i D. A. Carson, 513-606. Grand Rapids: Baker Academic.
- McConville, G. 2002. *Exploring the Old Testament. The Prophets, Vol. 4*. London: SPCK.
- Moessner, P. D. 2016. *Luke the Historian of Israel’s Legacy, Theologian of Israel’s „Christ.“ A New Reading of the „Gospel Acts“ of Luke*. BZNTW 182. Berlin and Boston: de Gruyter.
- Oxley, S. 2004. „Certainties Transformed: Jonah and Acts 10:9-35“. *ER* 56: 322-326.
- Pelikan, P. 2005. *Acts*. Brazos Theological Commentary on the Bible. Grand Rapids: Brazos.
- Pervo, R. I. 2009. *Acts. A Commentary*. Hermeneia. Minneapolis: Augsburg Fortress.
- Petersen, D. L. 2000. „Defining Prophecy and Prophetic Literature“. U: *Prophecy in Its Ancient Near Eastern Context. Mesopotamian, Biblical, and Arabian Perspectives* (JBL Symposium Series 13), ur. M. Nissinen, 33-44. Atlanta: SBL.
- Praeder, S. M. 1984. „Acts 27:1 – 28:16: Sea Voyages in Ancient Literature and the Theology of Luke-Acts“. *CBQ* 46: 683-706.
- Roloff, J. 1988. *Die Apostelgeschichte* (Das Neue Testament Deutsch 5). Berlin: Evangelische Verlagsanstalt.
- Schnabel, E. J. 2012. *Acts*. Zondervan Exegetical Commentary on the New Testament. Grand Rapids: Zondervan.
- Sciberras, P. 2015. „‘All Flesh Shall See the Salvation of the Lord’: The Function of Paul’s Shipwreck Account in Acts 27-28; A Proposal“. *Melita Theologica* 65: 53-62.
- Stuart, D. 1987. *Hosea–Jonah*. WBC. Waco: Word Books.

- Stuart, D. 2012. „Jonah, Book of“. U: *Dictionary of the Old Testament Prophets*, ur. M. J. Boda i J. G. McConville, 455-466. Downers Grove: IVP Academic.
- Suk-Fong Jim, Th. 2022. *Saviour Gods and Soteria in Ancient Greece*. Oxford: OUP.
- Sweeney, M. A. 2000. *The Twelve Prophets (Vol. 1)*. Berit Olam. Collegeville: The Liturgical Press.
- Timmer, D. C. 2011. *A Gracious and Compassionate God. Mission, Salvation, and Spirituality in the Book of Jonah*. Vol. 26. New Studies in Biblical Theology. Nottingham: Apollos; Downers Grove: IVP.
- Wall, R. W. 1987. „Peter, ‘Son’ of Jonah: The Conversion of Cornelius in the Context of the Canon“. *JSNT* 29: 79-90.
- Walton, J. H. 1992. „The Object Lesson of Jonah 4:5-7 and the Purpose of the Book of Jonah“. *BBR* 2: 47-57.
- Witherington, B. III. 1998. *The Acts of the Apostles. A Socio-Rhetorical Commentary*. Grand Rapids and Cambridge: Eerdmans.
- Wittkowsky, V. 2020. „Paul’s Death and Resurrection in Acts 27–28? A Literary Comparison with the Gospel of Luke“. *Biblical Annals* 10:93-101.
- Wright, N. T. 2008. *Acts for Everyone, Part 2: Chapters 13–28*. London: SPCK.
- Yates, K. W. 2016. „Military Leaders and Jonah in the Writings of Luke, Part 2“. *BS* 173: 448-459.

Tamás Czövek

Paul the True Prophet: Synkrisis in Acts 27

Abstract

The links between Acts 27 and Jonah’s story and, more specifically, between Jonah and Paul have been recognized. There are more, but I will only list six similarities and six differences between the two protagonists, Jonah and Paul, respectively. This contrasting type of comparison is known as synkrisis. By comparing the two stories and the two protagonists, this paper will demonstrate how Acts 27 portrays Paul as God’s reliable and obedient prophet, in contrast to Jonah. Finally, Richard Hays’ seven criteria of intertextuality will be listed, and the synkrisis will be evaluated according to them.